

Çalışma Hayatındaki Kadın Ve Erkeklerin Benlik Tanımlamaları Nasıldır?

Sümeýra ALPASLAN DANIŞMAN*

Özet

Bu araştırmada çalışma hayatındaki kadın ve erkeklerin kendilerini nasıl tanımladıkları, kendilerine ilişkin algıları ve farkındalıkları karşılaştırılmalı olarak ele alınmıştır. Buradaki anahtar unsur, kültür ve birey arasındaki etkileşimin önemli bir tartışma konusu olan benlik kavramıdır. Bu bağlamda, çalışan kadın ve erkeklerin benlik tanımlamalarının nasıl olduğu ve bu tanımlamaların bağımlı ve bağımsız benlik ekseninde değerlendirilmeleri, araştırmanın ana sorunsalıdır. Sembolik etkileşimci perspektiften hareketle şekillendirilen yirmi ifade testi aracılığıyla toplanan veriler, içerik analizine tabi tutulmuş ve yazındaki “Referans Çerçevesi” temel alınarak incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, kadın ve erkek katılımcıların benlik tanımlamalarının birbirlerine oldukça benzer özellikler gösterdikleri belirlenmiştir. Toplulukçu bir kültürel bağlamdaki her iki grubun da bağımsız benlik tipolojilerine yakın oldukları saptanmıştır. Öte yandan bağımsız benlik kadar güçlü olmasa da bağımlı benlik açısından da her iki grubun da kendilerini işe ilişkin tanımlamalarla ifade ettikleri saptanmıştır. Bağımsızlık yönü karşılıklı bağımlılık yönünden güçlü çıkan hem kadın hem de erkek katılımcıların aidiyet ve uyumlaşma yönlerindense özgür ve ayırık olma yönlerinin daha baskın olduğu ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Benlik, kültür, cinsiyet, 20 ifade testi

A Study on Urbanization Trends of the Tribe Members settled in the City: Şanlıurfa Case

Abstract

In the current research, self-descriptions, self-perceptions and self-awareness of working men and women have been researched in a comparative way. The main point of mentioned investigation is self-concept which is one of the main discussions of interaction between individual

* Yrd. Doç. Dr., Mevlana Üniversitesi İşletme Fakültesi, sadanisman@mevlana.edu.tr

and culture. The purpose of the current research is to examine differences between men and women's self-descriptions and to investigate self-descriptions from the view of independent and dependent self-construals. The data collected by utilizing 20 statement test from the view of symbolic interactionist perspective, was analyzed with content analyzing method and categorized with referential frame. According to the results, both male and female participants describe themselves in similar ways. Even participants work and live in a collectivist cultural context but they all have a tendency on describing themselves with independent self-construal. After describing themselves with personal traits, both participant groups describe themselves with work roles, statues and responsibilities. Their tendency on independency is more dominant than committing and adjusting to a social context.

Keywords: *Self-concept, culture, gender, 20 statement test*

GİRİŐ

Örgüt ve yönetim yazınında 1970'lerden¹ bu yana cinsiyet faktörüne yönelik birçok çalışma yapılmıştır. Son yıllarda öne çıkan benlik ve cinsiyet faktörü eksenli çalışmalar² mevcut benlik tartışmalarına farklı bir boyut kazandırmıştır. Benlik ve kültür eksenli tartışmalar, öncelikle makro kültürel yapıların kendilerine özgü benlik kurgularına sahip olup olamayacağı³ üzerine inşa edilmiştir. Bu tartışmalara cinsiyet faktörünün eklenmesi

- 1 John Acher, "Revisiting Class: Lessons from Theorizing Race and Gender in Organizations". Working Paper, No:5, Boston, MA: Center for Gender in Organizations, Simmons Graduate School of Management, 1999.
- 2 Susan Cross ve Laura Madson, "Models of The Self: Self-Construals and Gender.", Psychological Bulletin, Vol 122 No 1, 1997, 5.; Shira Gabriel ve Wendi Gardner, "Are There "His" and "Hers" Types of Interdependence? The Implications of Gender Differences in Collective Versus Relational Interdependence for Affect, Behavior, and Cognition." Journal of Personality and Social Psychology, Vol 77 No 3, 1999, 642-55.; Zahide Karakitapoğlu-Aygün, "Self, Identity, Emotional Well-Being Among Turkish University Students", The Journal of Psychology, Vol 138 No 5, 2004, 457-478; sandra Carpenter ve Zahide Karakitapoğlu-Aygün, "Importance and Descriptiveness of Self-Aspects: A Cross-Cultural Comparison". Cross-Cultural Research, Vol 39 No 3, 2005, 293-321; Hülya Ercan, "İlişkisel-Bireyci-Toplulukçu Benlik Ölçeği'nin Psikometrik Özellikleri ve Uyarlama Çalışması", KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Vol 13 No 21, 2011, 37-45.; Hülya Ercan, "Genç Yetişkinlerde Benlik Kurgusu Üzerine Bir Çalışma", Zeitschrift für die Welt der Türken, Vol. 5, No. 2, 2013.
- 3 Harry Triandis, Robert Bontempo, Marcelo Villareal, Masaaki Asai ve Nydia Lucca, "Individualism and Collectivism: Cross-Cultural Perspectives on Self-ingroup Relationships", Journal of Personality and Social Psychology, Vol 54, 1988, 323-338; Harry Triandis, "The Self and Social Behaviour in Differing Cultural Contexts", Psychological Review, 1989, 506-520.; Hazel Markus ve Shinobu Kitayama, "Culture and the Self: Implications for Cognition, Emotion and Motivation", Psychological Review, Vol 98 No 2, 1991, 224-253.; Yohtarō Takano ve Eiko Osaka, "An Unsupported Common View: Comparing Japan and the U. S. on Individualism Collectivism", Asian Journal of Social Psychology, Vol 2, 1999, 311.; David Matsumoto, "Culture and Self: An Emprical Assessment of Markus and Kitayama's Theory of Independent and Interdependent Self-Construals", Asian Journal of Social Psychology, Vol 2, 1999, 298-310.; Daphna Oyserman, Heather Coon ve Markus Kimmelmier, "Rethinking Individualism and Collectivism: Evaluation of Theoretical Assumptions and Meta-Analyses", Psychological Bulletin, Vol 128 No 1,

aynı kültürel yapı içerisinde kadın ve erkeklerin farklı benlik yapılarına sahip olup olamayacağını sorgulanması ile yeni bir boyut kazanmıştır.

Bu çalışma, benlik ve cinsiyet arasındaki ilişkinin kültürel bağlamda ortaya çıkan benlik kurgularına yönelik tartışmalar üzerinden değerlendirilmesi düşüncesiyle yapılandırılmıştır. Kültürel tartışmalar ekseninde öne sürülen bağımlı ve bağımsız benlik tipolojileriyle⁴ ortaya çıkan benlik kurgularının, çalışma hayatındaki kadın ve erkeklerde nasıl olduğunun incelenmesi araştırmanın odak noktasıdır. İkili benlik yapısı olarak ifade edilecek bu kurgunun ortaya atılmasının akabinde birçok farklı benlik tartışmasıyla üçlü benlik kurguları da öne sürülmüştür. Üçlü benlik kurgusunun ikili benlik kurgusuna ilişkin zayıflıkları⁵ giderebileceği düşüncesiyle yeni çalışmalar çok boyutlu olarak gerçekleştirilmiştir. Yorumsamacı bir epistemolojiyle gerçekleştirilen bu çalışmadaki benlik incelemesinde Kağıtçıbaşı'nın (1996, 2000) özerk-ilişkisel benlik sentezi temel alınacaktır.

KAVRAMSAL ALTYAPI

Köken itibariyle öncelikle antropologlarca kullanılan kültür, herhangi bir insan grubu tarafından paylaşılan anlamlar olarak neyin iyi, neyin kötü, neyin doğru, neyin yanlış olduğunu belirten ve grup üyeleri için uygun davranış ve düşünce tarzının ne olduğunu belirleyen bir sistem olarak tanımlanabilmektedir⁶. Özünde antropoloji ve halkbilimin (folklor) bir kavramı olarak, bir topluma veya halk topluluğuna özgü tüm düşünce ve sanat eserlerinin bütünü⁷ olarak değerlendirilmektedir. Kültürün bir topluluğun üyeleri tarafından geliştirilmiş ve öğrenilmiş davranış örüntülerinin bütünleştirilmiş hali olduğu düşünülmektedir⁸. Toplumların zihinsel programlaması olarak tanımlanan kültürün⁹ grup düzeyinde bir yapı olduğundan ve ne sadece bireysel ne de kalıtsal olabileceğinden söz edilebilmektedir. Böyle olmasına rağmen çocukluktan yetişkinliğe kadar

2002, 3-72.; Cigdem Kağıtçıbaşı, "Autonomy and Relatedness in Cultural Context: Implications for Self and Family", *Journal of Cross-Cultural Psychology*, Vol 36 No 4, 2005, 403-422.

4 Hazel Markus ve Shinobu Kitayama, 1991, a.g.e.

5 Hülya Ercan, 2011, a.g.e.

6 Engin Yıldırım, *Örgüt Kültürü ile İnsan Kaynakları Yönetimi Arasındaki İlişki Üzerine Kısa Bir Not, Çalışma Yaşamında Dönüşümler-Örgütsel Bakış* edit. Aşkın Keser, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2005.

7 Selami Sargut, *Kültürlerarası Farklılaşma ve Yönetim*, İmge Kitapevi, Ankara, 2001.

8 Paul Sparrow ve Pei-Chuan Wu, "Does National Culture Really Matter?", *Employee Relations: The International Journal*, Vol 20 No 1, 1998, 25-56.

9 Geertz Hofstede, *Culture Consequences: International Differences in Work-related Values*, Sage Publications, London, 1980.

bireylerin bilgi sistemleri içinde var olmaktadır¹⁰. Hofstede 1991¹¹ yılında yayınladığı çalışmasında kültürün bir topluluğu diğerinden ayıran özellikte olduğunu iddia etmektedir.

Rattan'a¹² göre insanlar belirli bir topluluk içerisinde gelişirler ve içinde buldukları kültürün dünya görüşü, değerleri, inançları (normative) doğrultusunda yaşama eğilimi gösterirler. İnsanların deneyimleri baskın kültürün ve sosyo-tarihsel yapının etkisiyle şekillenir. Literatürdeki birçok çalışma, makro bir çerçeve olan kültür ile daha dar kapsamlı ve bireysel düzeyde olan benlik kavramları arasındaki ilişkiye¹³ değinmektedir. Bilişsel psikolojinin odak kavramlarından biri olan¹⁴ ve ilk olarak 1892 yılında William James¹⁵ tarafından derinlemesine ele alınan benlik, dinamik ve zihinsel bir yapıdır. Öyle ki bireyin kendine dönük ve bireyler arası davranış ve süreçlerine ilişkin motivasyonunu yorumlamayı, düzenlemeyi sağlar ve bunlara aracılık eder¹⁶. Kihlstrom ve Cantor'a göre¹⁷ benlik; özellikler, rol, davranış biçimlerine ilişkin açıklayıcı bilgiler içeren şemaların, en belirgin ve temel özellikleri taşıyan ve benliği en iyi şekilde temsil edebilen prototiplerin (asıl örnek) ve bireyin amaçlarının, kendisini nasıl düşündüğüne ilişkin imajların toplamıdır¹⁸. Pek çok bileşeni olan bir kavram olarak tanımlanan benlik¹⁹ içinde anıları, karakteristik özellikleri, güdüleri, değerleri ve yetenekleriyle ilgili inançları, ideal benliği, olası benliği ve özsaygıyı taşımaktadır²⁰. Kağıtçıbaşı'na²¹ göre benlik sosyal etkileşimler

10 David Thoma, Kevin Au ve Elizabeth Ravlin, "Cultural Variation and The Psychological Contract", *Journal of Organizational Behavior*, Vol 24, 2003, 451-471.

11 Geerth Hofstede, *Cultures and Organisations*, McGraw-Hill, London, 1991.

12 Sukhjeet Rattan, "Self, Culture and Anxious Experience", *J Adult Dev*, Vol 18, 2011, 28-36.

13 Harry Triandis ve diğ., 1988, a.g.e; Harry Triandis, 1989, a.g.e.; David Markus ve Shinobu Kitayama, 1991, a.g.e., Yohtaro Takano ve Eiko Osaka, 1999, a.g.e, David Matsumoto, 1999, a.g.e., Daphna Oyserman ve diğ., 2002, a.g.e; Çiğdem Kağıtçıbaşı, 2005, a.g.e.

14 Miriam Erez ve Christopher Earley, *Culture, Self-identity, and Work*. New York: Oxford University Press, 1993.

15 Richard Gerrig ve Philip Zimbardo, *Psikoloji ve Yaşam*, Çev. Gamze Sart, Nobel Yayıncılık, 2012.

16 Richard Gerrig ve Philip Zimbardo, 2012, a.g.e.

17 John Kihlstrom ve Nancy Cantor, "Mental Representation of the Self". In L. Berkowitz (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology* (vol. 17, pp 48). New York: Academic Press, 1984.

18 Steven Sherman, Charles Judd, ve Park Bernadette, "Social Cognition", *Annual Review of Psychology*, Vol 40, 1989, 281-326.

19 Serena Chen, Helen Boucher ve Molly Tapias, "The Relational Self Revealed: Integrative Conceptualization and Implications for Interpersonal Life", *Psychological Bulletin*, 132, 2006, 151-179.

20 Richard Gerrig ve Philip Zimbardo, 2012, a.g.e.

21 Çiğdem Kağıtçıbaşı, *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi*, Koç Üniversitesi Yayınları, 2012.

sonucunda oluştuğu ve sosyal bir konumda yer aldığı için sosyal bir ürün olarak kabul edilebilmektedir. Benlik kavramını kişilikten ayıran en temel nokta da budur.

BENLİK KURGUSUNA İLİŞKİN TARTIŞMALAR

Kültürlerin belirgin benlik yapılarını ortaya çıkardığı düşüncesinde olan yaklaşıma²² karşı kültürel yapı ve bu yapıdan doğan benlik oluşumunu tanımlamanın sanıldığı kadar kolay olmadığını ve bu mercekte yapılan çalışmalarda önemli kısıtların olduğunu²³ düşünen bir kesim ortaya çıkmıştır. Kültüre bağlı olarak ortaya çıkan bağımsız (independent) ve bağımlı (interdependent) benlik kavramlarına²⁴ karşın, benlik ve kültür kavramları arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalara yapısal ve içerik yönünden önemli eleştiriler getirilmiştir. Bu bağlamda kültür ve benlik kapsamındaki benlik kurguları üzerine tez ve antitez eksenli bir tartışma inşa edilmiştir.

Markus ve Kitayama'nın²⁵ tezine göre psikolojik süreç içerisinde, benlik kurgusunun kültürün etkilerine nasıl aracılık ettiğini çoğu araştırmada görmek mümkündür. Kültürel olarak farklı yapılardaki insanlar, yine farklılık arz eden kültürel bağlamlarda ortaya çıkmaktadır. Kültürel olarak farklı bireyler; kendilerini benlik, kültür ve sosyo-kültürel bağlama göre konumlandırır. Benlik sosyal alanda yapılandırılan bir olgudur. Karşılıklı etkileşimle bireylerin benliği diğerlerinin benliği ile var olmaktadır²⁶. Gerrig ve Zimbardo²⁷, bireyci ve toplulukçu kültürlerin kendi benliklerini kavramsallaştırdıklarına dikkat çekmektedir. Markus ve Kitayama'ya²⁸ göre benliğin içsel ve özel yanlarının bazı temsil ve anlayışları evrensel olabilir ancak benlik diğer yönleri itibariyle kültürlere özel bir hal alabilmektedir. Benliğin evrensel bir yanının olmasının yanı sıra kültürlere göre de bir takım özellikler almaktadır. Durkheim'den vurgu yapan Markus ve Kitayama²⁹ benliğin sosyal aktörlerin bir ürünü olduğu düşüncesindedir. Benliğin dâhili yapısının içerik ve bünyesi kültürün etkisiyle oldukça farklı bir

22 Hazel Markus ve Shinobu Kitayama, 1991, a.g.e.

23 David Matsumoto, 1999, a.g.e.; Daphna Oyserman ve diğ., 2002, a.g.e.; Çiğdem Kağıtçıbaşı, 2005, a.g.e.

24 Hazel Markus ve Shinobu Kitayama, 1991, a.g.e.

25 Hazel Markus ve Shinobu Kitayama, 1991, a.g.e.

26 Sukhjeet Rattan, 2011, a.g.e.

27 Richard Gerrig ve Philip Zimbardo, 2012, a.g.e.

28 Hazel Markus ve Shinobu Kitayama, 1991, a.g.e.

29 Hazel Markus ve Shinobu Kitayama, 1991, a.g.e.

hal alabilmektedir. Bu düşünceyle Markus ve Kitayama³⁰ Hofstede'nin³¹ bireycilik ve toplulukçuluk boyutlarının bireysel düzeyine tekabül eden nitelikte bağımsız (independent self) ve bağımlı benlik (interdependent self) kavramları şeklinde bir görüş öne sürmüşlerdir. Bu yaklaşım, makro kültürel düzeyden mikro nitelikteki birey düzeyine doğru bir yönelimi içermektedir.

Gerrig ve Zimbardo'ya³² göre bireyci kültür içinde ortaya çıkan bağımsız benlik; kültürel bağımsızlık hedefinin gerçekleştirilmesi, davranışlarını diğer insanların düşünce, duygu ve tutumlarına bağlı olarak değil, kendi içsel düşünce duygu ve tutumlarının dağarcığına bağlı olarak düzenleyen ve anlamlı kılan benliktir. Toplulukçu kültür içindeki bağımlı benlik, birbirine bağlılığı deneyimlemek, kendini tüm toplumu kapsayan bir sosyal ilişkinin bir parçası olarak görmek ve bireyin davranışının ilişkideki diğer insanların düşünce, duygu ve tutumlarının ne olacağına dair bireyin çıkarımları tarafından düzenlendiğini kabul etmektir.

Tablo 1: Bağımsızlık ve Karşılıklı Bağımlılık Farklılıklar³³

Karşılaştırma Özel-likler	Bağımsız	Bağımlı
Tanım	Sosyal bağlamdan ayrı	Sosyal bağlamla bağlantılı
Yapı	Sınırlı, bütüncül, sabit	Esnek, değişken
Temel Özellikler	Dışsal, şahsi	İçsel ve kamusal
Görevler	Eşsiz ol Kendini ifade et İçsel özelliklerinin fark et Hedeflerini geliştir Direk ol (aklındaki ne ise onu söyle)	Ait ol ve uyum sağla Doğru yerde otur Uygun eyleme yönel Diğerlerinin hedeflerini destekle Dolaylı ol (diğerlerinin zihnini oku)
Diğerlerinin rolü	Kendini değerlendirme	Kendini tanımlama
Öz-gerçekleştirmenin temeli	Kendini ifade etmek yeteneği, içsel özelliklerini doğrulamak	Uyum sağlama becerisi, kendini dizginlemek, sosyal bağlamda harmoniyi sürdürmek

Markus ve Kitayama'ya³⁴ göre toplulukçu kültürler içindeki bireyler

30 Hazel Markus ve Shinobu Kitayama, 1991, a.g.e.

31 Geerth Hofstede, 1980, a.g.e.

32 Richard Gerrig ve Philip Zimbardo, 2012, a.g.e.

33 Hazel Markus ve Shinobu Kitayama, a.g.e.

34 Hazel Markus ve Shinobu Kitayama, a.g.e.

yüksek bağımlılık ve düşük bağımsızlık şeklinde bir benlik yapısına sahip olurken bireysel kültürlerdeki kişiler yüksek bağımsızlık ve düşük bağımlılık içeren bir benlik kavramına sahip olmaktadır. Bu yaklaşıma göre; bağımsız benlik, otonom ve bağımsız insanı vurgulamakta iken bağımlı benlikte kültürel baskı bireyleri ferdiyet yönelimli (ayrı) kılmamakta ve otonom yapmamaktadır. Aksine uyumlaşmalarına sebep olmaktadır. Ma ve Schoeneman'a³⁵ göre de bireyci kültürün benlik kavramı, özel benliği toplumsal kimlikten daha çok vurgulamaktadır. Bireysel kültüre ait benlik kavramı ego merkezli, ayrı ve özerk, kendine yeten ve bağımsız yapıdadır. Kendi ve diğerleri arasında algılanabilen, belirgin bir sınır oluşturmaktadır. Ayrıca bireyci benlik yapısının hedefleri, grup hedeflerine göre daha büyük öncelik taşımaktadır. Toplulukçu benlik, diğerleriyle ilişkiler kavramı temeline oturtulmaktadır. Toplulukçu kültürün bireyleri birey ve grup amaçlarını birbirinden ayırmamaktadır. Bireyler sosyal kümeler olan aile, arkadaş vb. grupların beklentilerine göre davranmayı tercih etmektedir.

Kültürlerin kendi benlik yapılarını doğurdıklarını iddia eden teze karşı ortaya atılan muhalif düşünceye göre ise kültürün birey üzerindeki etkilerini sınıflandırmak ve tanımlamak sanıldığı kadar kolay olmayacaktır³⁶. Çünkü yapılan genellemeler çoğu zaman belirsizlik ve abartı içerebilmektedir. Kağıtçıbaşı'na³⁷ göre bireycilik-toplulukçuluk boyutlarının ve benliğin bağımsız ya da bağımlı olma çıkarımlarının popülaritesine rağmen, bu bakış açısı eleştirilmelidir. Bireycilik ve toplulukçuluk ile bağımsız ve bağımlı benlik kavramlarının çalışmalarca yeterince desteklenemediği düşünülmektedir³⁸. Bireyci ve toplulukçu olmak farklı hedef gruplar ve şartlar altında ve aynı bireyler ve gruplarda aynı anda var olabilmektedir³⁹. Takano ve Osaka⁴⁰, Amerikalılar ve Japonlar üzerinde yapılmış çalışmaları gözden geçirerek bu kültürlerle dair oluşturulmuş genel kabulü destekleyen bir kanıt bulamamıştır. Oyserman'ın⁴¹ 83 çalışma üzerinde

35 Vianne Ma ve Thomas Schoeneman, "Individualism versus Collectivism: A Comparison of Kenyan and American Self-concepts", *Basic and Applied Social Psychology*, Vol 19, 1997, 261-273.

36 Marilynn Brewster ve Ya-Ru Chen, "Where are Collectives in Collectivism? Towards Conceptual Clarification of Individualism and Collectivism", *Psychological Review*, 114, 2007, 131-151.

37 Cigdem Kağıtçıbaşı, 2005, a.g.e.; David Matsumoto, 1999, a.g.e.; Yohtaro Takano ve Eiko Osaka, 1999, a.g.e.

38 Cigdem Kağıtçıbaşı, 2005, a.g.e.; David Matsumoto, 1999, a.g.e.; Yohtaro Takano ve Eiko Osaka, 1999, a.g.e.

39 Cigdem Kağıtçıbaşı, 2005, a.g.e.

40 Yohtaro Takano ve Eiko Osaka, 1999, a.g.e.

41 Daphna Oyserman, 2002, a.g.e.

yaptığı meta-analizinde Amerikalıların, Afrika kökenli Amerikalılardan daha bireyci ve uzak doğu ülkeleri olan Japon ve Korelilerden daha az toplulukçu olmadıkları tespit edilmiştir. Öte yandan, Asya kökenli topluluklardan sadece Çinlilerde daha az bireycilik ve daha çok toplulukçuluk tespit edilmiştir. Kalat'a⁴² göre bir Amerikalı çoğu zaman bir Çinli kadar grup başarısını önemseyebilmekte ve bir Çinli de yine çoğu zaman bir Amerikalı kadar rekabetçi olabilmektedir. Yamagishi ve arkadaşlarının⁴³ araştırmalarına göre bireylerin toplulukçu yaklaşımları altında herkes gibi olma, uyum gösterme gibi eğilimler aranırken kimi zaman bu sadece nezaketin bir sonucu olabilmektedir. Oyserman ve arkadaşlarının⁴⁴ araştırmalarında Amerikalılar grup yönelimi açısından değerlendirildiklerinde gruba hizmette daha az, gruba aidiyette daha yüksek puan aldıkları tespit edilmiştir. Bu nedenle karşılıklı bağlılık içeren benlik kurgusunun salt toplulukçu kültürlerle özdeşleştirilmemesi gerektiğinin altını çizmektedir.

Kağıtçıbaşı'na⁴⁵ göre betimleyici yaklaşımlar, bireyci kültürlerde ayrık benliğin toplulukçu kültürlerde ise ilişki benliğin baskın olduğunu göstermektedir. Hem toplulukçu kültürlerde hem de bireyci kültürlerde ilişkiselliğin özerklikle bağlantılı olduğunu ortaya koyan bazı araştırmalar söz konusudur. Benlik yapısı itibariyle bağımsızlık yerine özerklik, yetkinlik ya da ayrışma-bireyleşme; karşılıklı bağımlılık yerine de teslim olma, bir arada olma, birleşim, kaynaşma ya da bağımlı olma da denmiştir. Bağımsız-karşılıklı bağımlı benlik yapılarının yanında tartışılan ayrık ve ilişki benlik tartışmalarına özerklik de katılmaktadır. Böylece ortaya çıkan sistematik bakış açısıyla özerklik ve ilişkisellik etkileşimine odaklanmak mümkündür. Sosyo-ekonomik gelişim yoluyla oluşan ve benliğin gelişimini etkileyen sistematik değişimler söz konusu olabilmektedir. Bu bağlamda özerklik ve ilişkiselliği bir araya getiren ve bir sentez oluşturan özerk-ilişki benlikten ⁴⁶söz etmek mümkündür.

Özerk-ilişki benlik kurgusuna göre özerk davranış için hem kişinin kapasitesine hem de diğerleriyle ilişkiselliğin önemine vurgu yapılmaktadır. Sanayileşmenin köklü bir bireyciliğe ve bağımsızlaşmaya geçiş yaratmayacağı, aksine bu geçiş sürecinin bağımlılık modelinden karşılıklı

42 James Kalat, *Introduction to Psychology*, Wadsworth Publishing, 8th Edition, 2008.

43 Toshio Yamagishi, Hirofumi Hashimoto ve Joanna Schug, "Preferences Versus Strategies as Explanations for Culture-Specific", *Behavior, Psychological Science*, Vol 16 No 6, 2008, 579-584.

44 Daphna Oyserman ve diğ. 2002, a.g.e.

45 Çiğdem Kağıtçıbaşı, 2012, a.g.e.

46 Yalçın Özdemir, "Ergenlik Döneminde Benlik Kurgusu Gelişiminin Anababanın Çocuk Yetiştirme Stilleri Açısından İncelenmesi", *Basılmamış Doktora Tezi*, 2009.

bağımlılık modeline doğru bir geçiş yaratacağı ileri sürülmektedir. Özerk-ilişkisel benlik kurgusu, özerklik sürdürülürken ilişkiler sürdürmeye de eğilimli olmanın bir sonucu olarak önerilmiştir⁴⁷.

Wasti ve Erdil'e⁴⁸ göre, bazı çalışmalar Türkleri bireyci veya toplulukçu olarak sınıflandırmanın imkânsızlığı üzerinde durmaktadır. Örneğin birçok kültürlerarası araştırmada Hofstede'nin⁴⁹ araştırmasının bulgularına atıf yapılmakta ve bir ülkenin tüm bireylerinin kültürel değerlerinin aynı olduğunun varsayıldığı gözlenmektedir. Bunun aksine, örgütsel alanda ölçülen bu değerlerin kamu ve sosyal alanlar gibi mecralarda farklılık gösterebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle bireysel düzeydeki sosyal-psikolojik süreçleri anlamak için yine birey düzeyinde kültürel değerler ölçümlemesi yapmak daha büyük anlam kazanmaktadır. Tüm kültürel bağlamlarda insanlar birer birey olarak ele alınabilirken aynı zamanda bir sosyal grubun da üyesi olmaktadır. Bu nedenle hiçbir toplumun salt toplulukçu veya bireyci olmalarından söz edilememektedir. Böylece her toplumun birey ve grup, bağımsızlık ve bağımlılık, özerklik ve ilişkisellik arasında bir denge oluşturduğu düşünülmektedir. Kültüre özgü bir biçimde özerkliğin ve ilişkiselliğin birlikte var olabilmesini sağlayacak toplum-sallaşma mekanizmaları ortaya çıkmaktadır⁵⁰ (Özdemir, 2009).

BENLİK VE CİNSİYET FAKTÖRÜ

Benlik tanımlamalarında cinsiyetin önemli bir role haiz olduğu çeşitli çalışmalarda vurgulanmıştır⁵¹. Ercan'a⁵² göre kadınlar ve erkekler toplum-sallaşma düzeylerindeki farklılıklardan dolayı farklı benlik özellikleri gösterebilmektedir. Örneğin Ercan'ın 2011⁵³ ve 2013⁵⁴ yılındaki her iki çalışmasına göre kadınların bireycilik puanları erkeklerin puanlarından anlamlı düzeyde yüksek iken, toplulukçu puanlar açısından her iki cinsiyette

47 Çiğdem Kağıtçıbaşı, "Özerk ve İlişkisel Benlik: Yeni Bir Sentez", *Türk Psikoloji Dergisi*, 11,1996, 36-44; Çiğdem Kağıtçıbaşı, *Kültürel Psikoloji: Kültür Bağlamında İnsan ve Aile*, İstanbul, Evrim Yayınevi, 2000.

48 Arzu Wasti ve Selin Eser Erdil, "Bireycilik ve Toplulukçuluk Değerlerinin Ölçülmesi: Benlik Kurgusu ve Indcol Ölçeklerinin Türkçe Geçerlemesi", *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, Vol 7 No 1-2, 2007, 39-66.

49 Geerth Hofstede, 1980, a.g.e.

50 Yalçın Özdemir, 2009, a.g.e.

51 Susan Cross ve Laura Madson, 1997, a.g.e., Shira Gabriel ve Wendi Gardner, 1999, a.g.e., Zahide Karakitapoğlu-Aygün, 2004, a.g.e., Sandra Carpenter ve Zahide Karakitapoğlu-Aygün, 2005, a.g.e.

52 Hülya Ercan, 2013, a.g.e.

53 Hülya Ercan, 2011, a.g.e.

54 Hülya Ercan, 2013, a.g.e.

de anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Madson ve Trafimov'un⁵⁵ aile içi iletişim örüntüleri konusu ekseninde gerçekleştirdikleri araştırmada erkeklere göre kadınların daha bağımlı ve ilişki yönelimli olduğunu tespit etmiş ve toplulukçu değerlerinin erkeklerden daha güçlü olduğuna işaret etmiştir.

Yapılan çalışmalar kadın ve erkeklerin kendilerini tanımlamada farklı benlik temsillerine yöneldiklerine işaret etmektedir. Aynı ulusal kültür yapısı içerisindeki kadın ve erkeklerin benlik tanımlamaları bağımlı ve bağımsız benlik eğilimlerine göre farklılık gösterebilmektedir. Gabriel ve Gardner'a⁵⁶ göre kadınların kendilerini tanımlarken daha fazla ilişki eğilimli tanımlamalar yaptıkları tespit edilirken, erkeklerin daha çok bağımsız benlik tanımlamasına yöneldikleri belirlenmiştir. Özellikle sosyalleşme sürecinin kadınlarda ilişki yönelimli olmayı güçlendirdiği iddia edilmektedir. Ercan'ın⁵⁷ araştırmasında, kadınların bireycilik puanları, erkeklerin bireycilik puanlarından daha yüksek çıkmıştır ve kadınların kendilerini daha kişisel terimlerle ifade ettikleri tespit edilmiştir. Öte yandan yine aynı araştırmada kadın katılımcıların ilişkisellik puanları erkeklerin puanlarından yüksek iken toplulukçuluk puanlarında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Kadınların iş hayatına katılımının onları daha bağımsız olmaya ittiği düşünülürken, anne ve eş olma rollerinin de kendilerini daha bağımlı kıldığı varsayılmaktadır.

İŞ DÜNYASINDAKİ KADIN VE ERKEKLERE YÖNELİK BİR BENLİK ARAŞTIRMASI

Yazında yapılan incelemeler, benliğin hem kültürel paylaşımların hem de başkalarıyla etkileşimlerin bir ürünü olduğu sonucuna ulaştırmaktadır. Her kültürün kendi benlik yapısını doğurduğu düşüncelerine karşıt olarak aynı kültür içinde farklı benlik yapılarının da söz konusu olabileceği anti-tezi öne sürülmüştür. Bu düşünceler bağlamında aynı ulusal kültür içinde, çalışma hayatındaki kadın ve erkeklerin kendilerini nasıl tanımladıklarına yönelik bir benlik araştırmasının yapılması anlamlı bulunmuştur. Kadın ve erkeklerin benlik tanımlamalarına ilişkin tartışmaların yer aldığı diğer çalışmaların⁵⁸ bulgu ve sonuçları ışığında çalışma hayatındaki

55 Laura Madson ve David Trafimow, "Gender Comparison in the Private, Collective and Allocentric Selves", *The Journal of Social Psychology*, Vol 141 No 4, 2001, 551-559.

56 Shira Gabriel ve Wendi Gardner, 1999, a.g.e.,

57 Hülya Ercan, 2011, a.g.e.

58 Susan Cross ve Laura Madson, 1997, a.g.e., Shira Gabriel ve Wendi Gardner, 1999, a.g.e., Zahide Karakitapoğlu-Aygün, 2004, a.g.e., Sandra Carpenter ve Zahide Karakitapoğlu-Aygün, 2005, a.g.e., Hülya Ercan, 2011, 2013, a.g.e..

kadın ve erkeklerin nasıl benlik tanımlamaları yaptıkları ve bu tanımlamaların eğilimlerinin ne yönde olduğu merak konusudur. Bu bağlamda nitel bir araştırma olarak geliştirilen bu çalışmada kadın ve erkeklerin benlik tanımlamaları “20 İfade Testi” kullanılarak ölçülmeye çalışılmıştır. Carpenter ve Meade-Pruit’a⁵⁹ göre 20 ifade testi benlik üzerindeki kültürler arası araştırma türlerinden biridir. Veri toplamada kullanılan bu yöntem, zengin veri sağlama ve kullanım kolaylığı nedeniyle özellikle tercih edilmiştir. 20 ifade testinin güçlü yanlarından biri olan açık uçlu veri sağlamasından⁶⁰ istifade edildiği gibi nicel veri sağlama⁶¹ yönü de göz önünde bulundurularak bu yöntem kullanılmıştır.

Alan çalışmasına başlamadan evvel katılımcıların bir toplantı salonunda bir araya getirilmesi ve 20 ifade testinin ilgili yerde ve aynı anda uygulanması planlanmıştı. Ancak katılımcıların büyük bir kısmı zaman kısıtı gerekçesiyle bu uygulamaya olumlu yaklaşmamıştır. Bu nedenle her bir katılımcı bizzat iş yerinde ziyaret edilmiştir ve 20 ifade testinin uygulama şartları göz önünde bulundurularak veriler tek tek toplanmıştır.

Araştırmanın ilk aşamasında katılımcılara kasti örnekleme⁶² ile ulaşılmış ve katılım konusunda gönüllü olmaları esas alınmıştır. Veri toplama ve analiz sürecinde Rees ve Nicholson’un⁶³ açıklamaları temel alınmıştır. Öncelikle katılımcıların tümüne yönetime ilişkin açıklayıcı bilgi verilmiştir ve her bir katılımcıya A4 formatında hazırlanan ve benlik tanımlamalarının doldurulacağı veri toplama formu sunulmuştur. Form üç ana yapıdan oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla formu doldururken nelere dikkat etmeleri gerektiği hakkında bilgiler, 20 ifadenin yer alacağı kısım ve demografik bilgiler bölümüdür⁶⁴. Katılımcıların ilgili formu yaklaşık 15 dk. içerisinde doldurmaları istenmiş ve akıllarına gelen ilk ifadeleri yazmaları telkininde bulunulmuştur. Süre sınırlamasının en önemli nedeni akıllarına gelen ilk ifadeleri yazmalarının istenmesidir. Ayrıca önem arz eden bir diğer nokta

59 Sandra Carpenter ve Maria Meade-Pruit, “Does The Twenty Statement Test Elicit Self-Concept Aspects: That are Most Descriptive?”, *World Cultures eJournal*, Vol 16 No 1, 2008, art 3.

60 Carl Couch, “Self-identification and Alienation”, *Sociological Quarterly*, Vol 7 No 3, 1967, 255-267.

61 Anne Rees ve Nigel Nicholson, “The Twenty Statement Test”. In C. Cassell and G. Symon (Eds.), *Organizational Research Methods: A Practical Guide*. 1994, Thousand Oaks: Sage.

62 Pat Hornby ve Gillian Symon, “Tracer Studies”, in Cassell, C., Symon, G. (Eds), *Qualitative Methods in Organisational Research: A Practical Guide*, Sage, 1994.

63 Anne Rees ve Nigel Nicholson, 1994, a.g.e.

64 Anit Somech, “The Independent and the Interdependent Selves: Different Meaning in Different Cultures”, *International Journal of Intercultural Relations*, Vol 24, 2000, 161-172.

da birebir kendileriyle ilgili olan, başkalarının kendileri hakkındaki düşüncelerini içermeyen ve kendilerini yansıttığını düşündükleri tanımlamaları yapmalarıdır. Katılımcılara verilen formda, “Ben kimim?” sorusu sorulmuştur. Bu soruya 20 ifade ile cevap vermeleri istenmiştir.

“Aşağıdaki 20 boşluğu, lütfen birbirinden farklı olan ve sadece sizi anlatan 20 ifadeyle doldurunuz. Cevaplarınızı herhangi bir mantık ya da önem sırası olmadan, aklınıza gelme durumuna göre yazınız. Önemi ya da tutarlılığı konusunda tedirgin olmayınız. 15 dk. içinde formu doldurunuz.”

Araştırmaya katılmak üzere ulaşılan 34 kadın ve 45 erkek çalışandan toplanan veriler içerik analizine⁶⁵ tabi tutulmuştur. Cinsiyet eksenli gerçekleştirilen benlik tanımlamaları araştırması nitel olarak yapılandırıldığından “Yirmi İfade Testi”⁶⁶ veri toplama metodu olarak kullanılmıştır. Kadın ve erkek katılımcıların kendilerini tanımlarken kullandıkları ifadeler içeriklerine ilişkin olarak detaylı bir şekilde analiz edilmiştir.

Rees ve Nicholson’un⁶⁷ ifade ettiği üzere 20 ifade testiyle toplanan veriler birçok farklı şekilde kategorize edilmekte ve kodlanmaktadır. Bu çalışmada ise McPartland’ın 1965 yılında yayınladığı eserde ortaya koyduğu “Referans Yapısı” kullanılmıştır. Bu sınıflandırma biçimine göre 4 ana yapı vardır⁶⁸:

1. Fiziksel (A sınıfı): Bireyin kendisini tanımlarken kullandığı fiziksel ifadeleri kapsamaktadır. Şişmanım, 35 yaşındayım, sarışırım.
2. Sosyal (B sınıfı): Bireyin kendisini tanımlarken kullandığı sosyal rolleri, statüleri ve yapıları kapsamaktadır. Öğrenciyim, anneyim, milliyetçiyim.
3. Niteliksel (C sınıfı): Bireyin kendisini tanımlarken kullandığı sosyal yapılardan soyutlanmış kişisel tarz, hissetme ve düşünme biçimlerini kapsar. Melankoliğim, resim sanatını severim.
4. Evrensel (D sınıfı): Bireyin kendisini tanımlarken kullandığı fiziksel varoluştan ve sosyal yapı ve oluşumlardan soyutlanmış ifadeleri kapsamaktadır. Ben bir dünya vatandaşıyım, ben bir organizmayım.

65 Ole Holsti, Content Analysis for The Social Sciences and Humanities, Menlo Park, Addison-Wesley, CA, 1969; Mark Luborsky, Qualitative Research in Ageing Research, Thousand Oaks, CA: Sage, 1994.

66 Manfred Kuhn ve Thomas McPartland, “An Empirical Investigation of Self-Attitudes”, American Sociological Review, Vol 19 No 1, 1954, 68-76.

67 Anne Rees ve Nigel Nicholson, 1994, a.g.e.

68 Anne Rees ve Nigel Nicholson, 1994, a.g.e.

Veriler 20 ifade testiyle toplandıktan ve araştırmacı tarafından içerikleri defalarca incelendikten sonra B ve C sınıflarının da alt kategorik ayrımlara ihtiyaç duydukları kanaatine varılmıştır. B ve C sınıflarında A ve D sınıflarında görülmeyen alt kategorilerin oluştuğu ve bunların da araştırmanın derinliğini arttırmak adına alt sınıflara ayrılması gerektiği düşünülmüştür. Somech'in⁶⁹ çalışmasından esinlenilerek ve verilerin özelliklerine göre birtakım uyarlamalar yapılarak B sınıfının alt kategorileri aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur:

1. Aile (B1 sınıfı): Bireyin kendisini tanımlarken kullandığı sosyal ifadelerden aileye ilişkin tanımlamaları kapsar. Evladım, ebeveynim.

2. İkametgâh (B2 sınıfı): Bireyin kendisini tanımlarken kullandığı ikametgâh tanımlamalarını kapsar. Konya'da yaşıyorum, Aksaraylıyım.

3. Okul (B3 sınıfı): Bireyin kendisini tanımlarken kullandığı okul ve eğitim bilgilerini kapsar. Mühendislik fakültesi mezunuyum.

4. İş (B4 sınıfı): Bireyin kendisini tanımlarken kullandığı iş bilgilerini kapsar. Yöneticiyim, girişimciyim.

5. Askerlik (B5 sınıfı): Bireyin kendisini tanımlarken kullandığı askerlik bilgilerini kapsar. Askerliğimi Malatya'da yaptım.

6. Siyasi Üyelik (B6 sınıfı): Bireyin kendisini tanımlarken kullandığı siyasi bilgileri kapsar. X partisine üyeyim.

C sınıfının alt sınıfları da 3 adet belirlenmiş ve aşağıdaki şekilde yapılandırılmıştır:

1. Hobi ve Tercihler (C1 sınıfı): Bireyin kendisini tanımlarken kullandığı hobilerine ilişkin bilgileri kapsamaktadır. Yan flüt çalmayı severim.

2. İstek ve Arzular (C2 sınıfı): Bireyin kendisini tanımlarken kullandığı isteklerine ilişkin bilgileri kapsamaktadır. Herkesin beni anlamasını isterim.

3. Kişisel Özellikler (C3 sınıfı): Bireyin kendisini tanımlarken kullandığı kişisel özelliklerine ilişkin bilgileri kapsamaktadır. Takım çalışmasına yatkın yapıdayım.

Yukarıdaki sınıflara ilişkin yapılan kodlamalar, araştırmacı tarafından tamamlandıktan sonra değerlendirici olarak seçilmiş bir dış hakem tarafından test edilmiştir. Sonuç olarak toplam tutarlılık düzeyinin %89 düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. Tutarsızlık arz eden noktalar, araştırmacı tarafından tekrar gözden geçirilerek son halini almıştır.

69 Anit Somech, 2000, a.g.e.

ARAŞTIRMA BULGULARI

Nitel bir araştırma olarak kurgulanan bu çalışma veri toplama ve analiz sürecinde nitel ve nicel olmak üzere iki aşamayı ihtiva etmektedir. Veri toplama aracı olarak kullanılan 20 ifade testiyle hem nitel hem de nicel veri elde edilmiştir. Öte yandan nitel ve nicel yapıdaki bu veriler yine hem nitel hem de nicel metotlarla analiz edilmiştir. Toplanan açık uçlu veriler araştırmacı tarafından içerik analizi kullanılarak kodlanmış, değerlendirilmiş ve sınıflandırılmıştır. Yapılan kodlama, değerlendirme ve sınıflandırmada Rees-Nicholson ve Somech'in⁷⁰ çalışmalarından yararlanılmıştır. Nitel aşama tamamlandıktan sonra ikinci aşamada veriler SPSS ortamına taşınarak tanımlayıcı istatistiki uygulamalara tabi tutulmuştur ve cinsiyet faktörüne göre kadın ve erkek katılımcıların kendilerini tanımlama biçimlerinin frekansları belirlenmiştir.

20 ifade testiyle toplam 79 kadın ve erkek katılımcıdan veri elde edilmiştir. Demografik bilgiler ışığında katılımcıların cinsiyetlerine, medeni durumlarına ve yaşlarına göre durumları şöyledir: 79 katılımcının 45'i (%57) erkek, 34'ü (%43) kadındır. Yine katılımcıların medeni durumlarına göre 17'si (%22) bekâr, 60'ı (%76) evli ve 2'si de (%2) diğerleri (dul/boşanmış) kategorisindedir. Katılımcıların yaş ortalamasının 38'dir. Yaşları 19 ile 63 arasında değişmektedir. Kadın ve erkek katılımcılar kamu, eğitim, imalat, bilişim, turizm, perakende, bankacılık ve sigortacılık sektörlerinde çalışmaktadır.

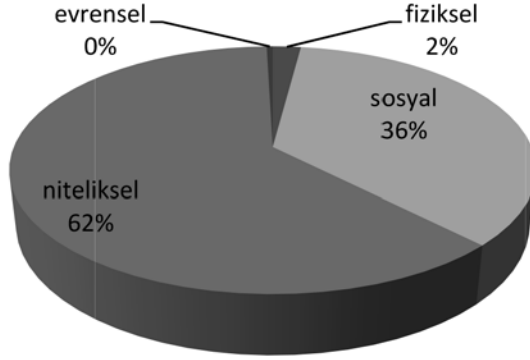
Tablo 1: Kadın ve erkek katılımcıların medeni durumlarına ilişkin dağılımı

		Medeni Durum			Toplam
		Bekâr	Evli	Boşanmış/Dul	
Cinsiyet	Erkek	4	41	0	45
	Kadın	13	19	2	34
Toplam		17	60	2	79

Kadın ve erkek katılımcılardaki medeni durum dağılımı yukarıdaki tabloda gösterilmiştir. Kadın katılımcıların %38'i bekâr, %56'sı evli ve %6'sı diğerleri (boşanmış/dul) kategoridedir. Erkek katılımcıların ise %9'u bekâr, %91'i evli kategoride olup diğerleri kategorisinde herhangi bir erkek katılımcı yoktur.

70 Anne Rees ve Nigel Nicholson, 1994, a.g.e.; Anit Somech, 2000, a.g.e.

Şekil 1: 4 ana kategoriye göre kadınların benlik tanımlamaları

Araştırmaya katılan **kadınların** benlik tanımlamalarının değerlendirme sonuçlarına göre en yüksek sınıf %62'lik bir dilimle *niteliksel tanımlamalar* içerikli C sınıfıdır. Bu tanımlamaları takip eden diğer en yüksek sınıf da %36 ile sosyal tanımlamalardır. Kadınların benlik tanımlamalarında evrensel ifadeler hiç rastlanmadığı gibi fiziksel tanımlamaların da %2 ile oldukça düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Kadın katılımcıların kişisel özellikleri ve işe ilişkin benlik tanımlamalarıyla ilgili olarak elde edilen veri setinden yapılmış alıntılar aşağıdaki gibidir.

"Birey olarak hızlıyım, sabırsızım, keyif almayı seven biriyim." (kadın, perakende sektöründe çalışıyor, 31 yaşında)

"Öğretmenim, deneyimliyim, yöneticilik yapıyorum." (kadın, eğitim sektöründe çalışıyor, 26 yaşında)

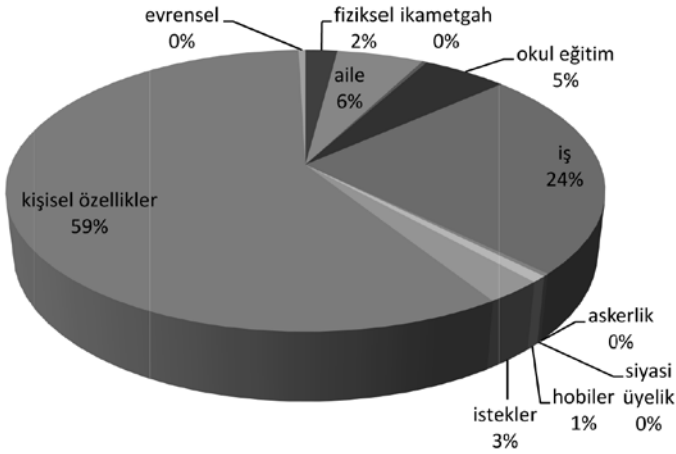
Rees ve Nicholson⁷¹ tarafından tartışılarak aktarılmış ana benlik tanımlamaları sınıflandırmasına ek olarak çalışma hayatındaki kadınların benlik tanımlamalarının daha ince detaylarına ulaşmak için Somech⁷² tarafından geliştirilmiş alt benlik tanımlamalarına ilişkin durumları da incelenmiştir. Çalışma hayatındaki kadınların kendilerini en fazla %59 ile niteliksel sınıftaki kişisel özellikler üzerinden tanımladıkları belirlenmiştir. Bu tanımlamayı takip eden diğer sınıf ise %24 ile işe ilişkin tanımlamalardır. İşe ilişkin tanımlamalar da sosyal kategorideki benlik tanımlama biçimleri kapsamındadır. 34 kadın katılımcının %38'i bekâr, %56'sı evlidir. Erkeklerle oranla katılımcı kadınların evlilik oranı daha düşüktür. Yapılan benlik tanımlamalarında eş ve annelik gibi rollerin 34 katılımcıdan 19'un da var

71 Anne Rees ve Nigel Nicholson, 1994, a.g.e.

72 Anit Somech, 2000, a.g.e.

olmasına rağmen aile kavramına ilişkin benlik tanımlamalarının yüzdesinin %6 ile oldukça düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir. YaŐanılan yer ve siyasi üyelik gibi benlik tanımlamalarına kadın katılımcılarda rastlanmamıŐ, erkek katılımcıların bir kısmının kendilerini tanımlarken bu sınıfları kullandıkları belirlenmiştir. Zaten askerliğe ilişkin tanımlamaların erkeklere özgü olduğu düşünülürse kadın katılımcılarda bu kategoriye dönük ifadelere rastlanmaması normal bir durumdur.

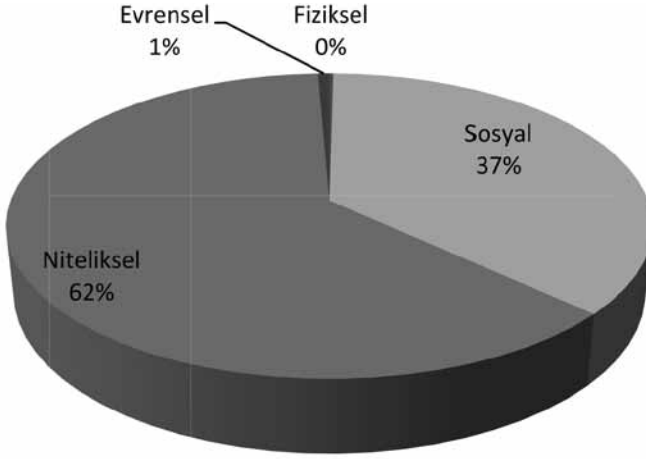
Şekil 2: Kadınların benlik tanımlamalarının alt kategorileri

Kadın katılımcıların kendilerini dış görünüşleriyle oldukça düşük düzeyde tanımlamaları araştırmanın bir başka ilginç bulgusudur. Aileye ilişkin tanımlama ile eğitim geçmiŐine ilişkin tanımlama oranları birbirine yakındır. Niteliksel kategorideki hobiler ve istekler bağlamındaki benlik tanımlamalarının da kadın katılımcılarda düşük olması bir başka dikkat çekici noktadır.

Araştırmaya katılan **erkeklerin** benlik tanımlamalarının değerlendirme sonuçlarına göre en yüksek sınıf %62'lik bir dilimle *niteliksel tanımlamalar* içerikli C sınıfıdır. Bu bulgu, kadın katılımcıların benlik tanımlamalarına ilişkin en yüksek sınıfla birebir benzer sonuç vermiŐtir. Yine bu tanımlamaları takip eden diğer en yüksek sınıf da %37 ile sosyal tanımlamalardır. Erkeklerin benlik tanımlamalarında oldukça düşük düzeyde evrensel tanımlamalara rastlanırken, fiziksel tanımlamaların hiç yapılmadığı saptanmıştır.

Şekil 3: 4 ana kategoriye göre erkeklerin benlik tanımlamaları

Erkek katılımcıların kişisel özellikleri ve işe ilişkin benlik tanımlamalarıyla ilgili olarak elde edilen verilerden yapılmış alıntılar aşağıdaki gibidir.

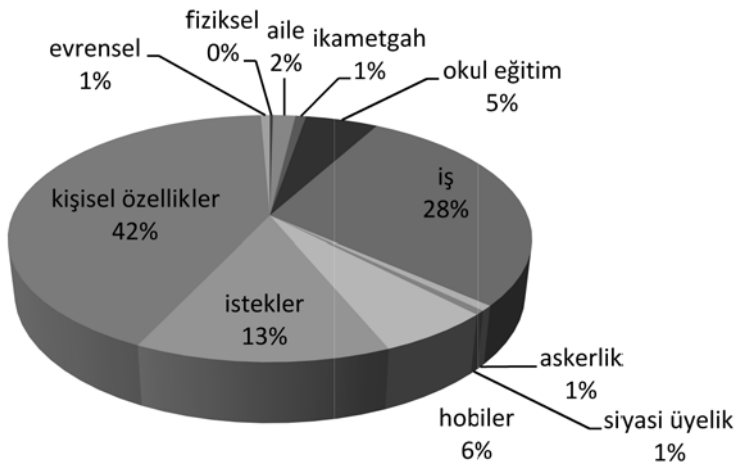
“Hümanistim, adaletliyim, anlayışlı biriyim.” (erkek, kamu sektöründe çalışıyor, 45 yaşında)

“Kalite müdürü olarak çalıştım, işletme yöneticisiyim, Türkiye çapında hizmet veren bir organizasyonun başındayım” (erkek, danışmanlık sektöründe çalışıyor, 28 yaşında)

Kadın katılımcılardan elde edilen bulgular gibi erkek katılımcılar için de Somech'in⁷³ çalışmasındaki alt kategorilerden yararlanılarak benlik tanımlamalarının alt detaylarına ulaşılmaya çalışılmıştır. Çalışma hayatındaki erkeklerin kendilerini en fazla %42 ile niteliksel sınıftaki kişisel özellikler üzerinden tanımladıkları belirlenmiştir. Bu tanımlamayı takip eden diğer sınıf ise %28 ile işe ilişkin tanımlamalardır. İşe ilişkin tanımlamalar da sosyal kategorideki benlik tanımlama biçimleri kapsamındadır ve tıpkı kadın katılımcılardaki gibi ikinci en yüksek sınıf olmuştur. Niteliksel sınıftaki geleceğe ilişkin istek ve arzular %13 ile erkek katılımcılarda üçüncü en yüksek benlik tanımlaması olmuştur. Kadın katılımcılardan farklı olarak oldukça düşük düzeyde (%1) evrensel, yaşanan yer, askerlik ve siyasi üyelikler üzerinden benlik tanımlamaları yapılmıştır. Erkek katılımcılarda fiziksel tanımlamalar herhangi bir yüzdelik dilim temsil edemeyecek kadar düşük düzeydedir.

73 Anit Somech, 2000, a.g.e.

Şekil 4: Erkeklerin benlik tanımlamalarının alt kategorileri

TARTIŞMA VE SONUÇ

Çalışma hayatındaki kadın ve erkeklerin benlik tanımlamaları incelenerek gerçekleştirilen bu araştırmada, katılımcı kadın ve erkeklerin kendilerini tanımlarken benzer özellikler sergiledikleri sonucuna varılmıştır. Hem erkek hem de kadın katılımcıların kendilerini karakteristikleri, eğilimleri, zaafaları, güçlü ve zayıf yanları gibi özelliklerinden hareketle öncelikle kişilik yapılarıyla tanımladıkları belirlenmiştir. Araştırmadaki katılımcıların genelinde böyle bir eğilim olması içinde yer aldıkları çalışma ortamının bu bireyleri benzer özelliklere sahip olmaya yönelttiği izlenimi yaratmıştır. Yine hem erkek hem de kadın katılımcıların ikincil olarak kendilerini işe ilişkin rol, vasıf ve statüleriyle tanımladıkları saptanmıştır. Bu kategori her iki cinsiyette de ikinci en yüksek tanımlama düzeyine sahiptir. Araştırmadaki kadın ve erkek katılımcılar incelendiğinde, her iki katılımcı grubun da sosyal bağlamla çok bütünleşik bir yapıya sahip olmadığı görülmektedir.

Katılımcıların tamamında maksimum bir özerk benlik yapısının görüldüğünü ifade etmek yanlış olacaktır. Çünkü ikinci en yüksek benlik tanımlamasında sosyal benlik sınıfına giren tanımlamaların yapıldığı belirlenmiştir. Bu durum özerk benlik eğilimi kadar güçlü olmasa da, ikincil düzeyde ilişkisel benlik yapısının da var olduğunun bir işaretidir. Yani çalışma hayatında aktif olarak yer alan kadın ve erkek katılımcıların tümünde yaklaşık %60'lık bir oranla özerk benlik yapısına ilişkin izlere rastlanırken, %40'lık bir oranda ilişkisel benlik yapısına dair bulgulara

ulaşılabilir. Somech'in⁷⁴ çalışmasında gerçekleştirdiği gibi benlik tanımlamalarında öne çıkan fiziksel özellikler, kişisel özellikler, tutumlar, inançlar, davranışlar, geleceğe dair istekler ve hobileri içeren benlik tanımlamalarının bağımsız benliği işaret ettiği varsayılmıştır. Öte yandan demografik özellikler, grup (aile ve iş), sosyal ve global bağlam eksenli benlik tanımlamalarının da bağımlı benliğe yönelik olduğu bir başka varsayım olmuştur. Bu bağlamda fiziksel (A) ve niteliksel (C) sınıfları özerk benlik çatışı altına alınırken, sosyal (B) ve evrensel (D) benlik sınıfları ilişkisel benlik kapsamında değerlendirilmiştir.

Çalışma hayatındaki kadın ve erkek katılımcıların özerk benlik bağlamındaki benlik tanımlamaları incelendiğinde, kendilerini ifade etmeleri gerektiğinde ağırlıklı olarak şahsi özelliklerine atıf yaptıkları, içsel özelliklerinin farkında oldukları, kendilerini vasıfları üzerinden direk ifade ettikleri, nasıl bireyler olduklarının ağırlıklı olarak farkında oldukları bir profil sergiledikleri saptanmıştır. Özerk benliğe göre daha düşük seviyedeki ilişkisel benlik yapısı açısından da, kadın ve erkek katılımcıların niteliksel tanımlamalarından sonra kendilerini sosyal bağlamla tanımladıklarına şahit olunmuştur. Burada özellikle hem kadın hem de erkek katılımcıların kendilerini öncelikle işe ilişkin tanımlamalarla ifade etmeleri ilginç bir bulgudur. Kadın katılımcıların bir kısmının annelik ve eş olma gibi rollere sahip olmalarına rağmen kendilerini erkek katılımcılarla birebir benzer şekilde tanımlamaları dikkat çekici olmuştur. Toplumsal beklenti kadınların evlerine dönük rollerini daha güçlü bir şekilde hissedip kendilerini böyle ifade etmeleri gerektiği yönünde iken iş dünyasındaki kadınların kendilerini öncelikle işleriyle ifade ettikleri ve bu beklentinin dışında bir profil sergiledikleri önemli bir sonuç olarak değerlendirilmiştir. Özerklik yönü ilişkisellik yönünden güçlü çıkan hem kadın hem de erkek katılımcıların aidiyet ve uyum yönlerindense özgür ve bağımsız olma yönlerinin daha baskın olduğu ifade edilebilir. Kadın katılımcıların kendilerini fiziksel özellikleriyle tanımlamamaları, aileye ilişkin rollere vurgu yapan tanımlamalar yapmamaları, erkek katılımcıların kadınlardan daha fazla istek ve arzularını dile getirecek benlik tanımlamalarına gitmeleri araştırmanın ilginç bulguları arasındadır.

Günümüzün Türk kültürü modernite, geleneksellik ve İslami değerler bağlamında gerek doğu gerekse de batının kültürel değerlerinden birtakım

74 Anit Somech, 2000, a.g.e.

özellikler içermektedir⁷⁵. Türkiye'deki ulusal kültür, Hofstede'nin⁷⁶ çalışması temel alınarak incelendiğinde toplulukçuluk eğilimi yüksek bir yapı olarak değerlendirilmektedir. Toplulukçu yapıdaki bir kültürel bağlamda birey düzeyinde gelenek, güvenlik ve benzerlik şeklindeki yansımaların söz konusu⁷⁷ olabileceği düşünülmektedir. Ancak bu araştırma sonuçlarına göre çalışma hayatı bağlamında kimi zaman otonom durumların da gözlemlenebilmesi söz konusu olmaktadır. Toplulukçu bir genel kültürel yapıda bireylerin yüksek ilişkisellik şeklinde bir benlik yapısına sahip olabileceği⁷⁸ beklenirken, bu çalışmayla edinilen sonuçlar, Kağıtçıbaşı'nın⁷⁹ farklı hedef gruplar ve şartlar altında bireylerin hem bireyci hem toplulukçu olabilmelerinin söz konusu olduğu düşüncesini desteklemektedir. Triandis⁸⁰ tarafından ifade edilen, aynı ülkedeki kültürel yapı içindeki bireylerin eğilimleri birbirlerinden çok farklı olabilir düşüncesi, makro düzeyde toplulukçu olduğu iddia edilen Türk kültürü içerisinde, çalışan bireylerden oluşan küçük bir grupta bireyci eğilimlerin daha yüksek olduğu sonucuyla desteklenmiştir. Ercan⁸¹ tarafından işaret edildiği gibi tek bir kültürel yapı içerisinde farklı benlik kurgularına rastlanabileceğini iddia eden çalışmalar dikkat çekmektedir.

Çalışma ortamının, kadın ve erkek demeden bireyler üzerinde benzer etkiler oluşturabileceği olasılığı bu çalışmadaki katılımcılar üzerinden ifade edilebilse de bu sonucun genelleştirilmesinin imkânsız olduğu düşünülmektedir. Çünkü Ercan⁸² çalışmasında kadın ve erkek katılımcılar arasında bireycilik puanları açısından anlamlı bir fark olduğunu ifade etmiş ve kadınların bireycilik puanının daha yüksek olduğunu altını çizmiştir. Bu açıdan Üskül ve arkadaşlarının⁸³ çalışması da dikkat çekicidir. Bu araştırmanın sonuçlarına göre kadınların bağımsız benlik yapısı erkeklerden daha yüksektir. Hem kadın hem de erkek katılımcıların bağımsız benlik

75 Hayat Kabasakal ve Muzaffer Bodur, *Leadership, Values and Institutions: The Case of Turkey*, Working Paper, GLOBE (Global Leadership and Organizational Behavior Effectiveness) Project, Wharton Business School, Philadelphia, PA, 1997.

76 Geerth Hofstede, 1980, a.g.e.

77 Shalom Schwartz, "Universals in The Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries", in M. Zanna (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology*, Vol 25, pp.1-65, New York: Academic Press, 1992.

78 Hazel Markus ve Shinobu Kitayama, 1991, a.g.e.

79 Cigdem Kağıtçıbaşı, 2005, a.g.e.

80 Harry Triandis, 1995, a.g.e.

81 Hülya Ercan, 2011, a.g.e.

82 Hülya Ercan, 2013, a.g.e.

83 Ayse Üskül, Michaela Hynie ve Richard Lalonde, "Interdependence as a Mediator Between Culture and Interpersonal Closeness for Euro-Canadians and Turks", *Journal of Cross-Cultural Psychology*, Vol 35 No 2, 2004, 174-191.

yapısının daha güçlü çıktığı sonucuna ulaşan bu çalışmanın epistemolojik yapısı itibariyle genelleştirilmek gibi bir hedefi yoktur. Araştırmanın en büyük amacı, nitel bir değerlendirmenin yapılabileceği anlamlı büyüklükteki bir katılımcı grup üzerinden keşfedici bir çalışmanın gerçekleştirilmesidir. Çünkü yorumsamacı bir epistemolojik duruşla kültür ve benlik olgularının yorumlarına ve yapılanmalarına odaklanılmasının anlamlı olacağı düşünülmüştür. Etik ölçümler yerine makro düzeydeki kültür ile mikro düzeydeki benlik kavramları arasında bütüncül ve derinlemesine bir incelemenin bu kavramları kendi zenginlikleri içerisinde ele almayı mümkün kılabileceğine kanaat edilmiştir.

Sonuç olarak bu çalışmayla çalışma hayatındaki bireylerde benlik yapısı ve cinsiyet faktörü üzerine keşfedici bir tartışma geliştirilmesi amaçlanmıştır. İş dünyasındaki kadın ve erkeklerden oluşan sınırlı bir grup üzerinde yapılan bu araştırma geliştirilerek farklı nitel metotlarla da desteklenebilir. Gelecek çalışmalarda farklı hedef gruplar üzerinde esnek ve keşfedici metot ve yaklaşımlarla kadın ve erkeklerin benlik tanımlamalarına değişik açılardan yaklaşılması planlanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acher, John, "Revisiting Class: Lessons from Theorizing Race and Gender in Organizations". *Working Paper*, No:5, Boston, MA: Center for Gender in Organizations, Simmons Graduate School of Management, 1999.
- Brewter Marilynn ve Chen Ya-Ru, "Where are Collectives in Collectivism? Towards Conceptual Clarification of Individualism and Collectivism", *Psychological Review*, 114, 2007, 131-151.
- Carpenter Sandra ve Karakitapoğlu Aygün Zahide, "Importance and Descriptiveness of Self-Aspects: A Cross-Cultural Comparison". *Cross-Cultural Research*, Vol 39 No 3, 2005, 293-321.
- Carpenter Sandra ve Meade-Pruit Maria, "Does The Twenty Statement Test Elicit Self-Concept Aspects: That are Most Descriptive?", *World Cultures eJournal*, Vol 16 No 1, 2008, art 3.
- Chen Serena, Boucher Helen ve Tapias Molly, "The Relational Self Revealed: Integrative Conceptualization and Implications for Interpersonal Life", *Psychological Bulletin*, 132, 2006, 151-179.
- Couch, Carl, "Self-identification and Alienation", *Sociological Quarterly*, Vol 7 No 3, 1967, 255-267.
- Cross Susan, ve Madson Laura, "Models of The Self: Self-Construals and Gender.", *Psychological Bulletin*, Vol 122 No 1, 1997, 5.
- Ercan Hülya, "İlişkisel-Bireyci-Toplulukçu Benlik Ölçeği'nin Psikometrik Özellikleri ve Uyarlama Çalışması", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Vol 13 No 21, 2011, 37-45.
- Ercan Hülya, "Genç Yetişkinlerde Benlik Kurgusu Üzerine Bir Çalışma", *Zeitschrift für die Welt der Türken*, Vol. 5, No. 2, 2013.
- Erez Miriam, ve Earley Christopher, *Culture, Self-identity, and Work*. New York: Oxford University Press, 1993.
- Gabriel Shira ve Gardner Wendi, "Are There "His" and "Hers" Types of Interdependence? The Implications of Gender Differences in Collective Versus Relational Interdependence for Affect, Behavior, and Cognition." *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol 77 No 3, 1999, 642-55.
- Gerrig Richard ve Zimbardo Philip, *Psikoloji ve Yaşam*, Çev. Gamze Sart, Nobel Yayıncılık, 2012.
- Green Eva ve Paez Dario, "Variation of Individualism and Collectivism within and between 20 Countries", *Journal of Cross-Cultural Psychology*, Vol 36 No 3, 2005, 321-339.
- Hofstede Geerth, *Culture Consequences: International Differences in Work-related Values*, Sage Publications, London, 1980.
- Hofstede Geerth, *Cultures and Organisations*, McGraw-Hill, London, 1991.
- Holsti Ole, *Content Analysis for The Social Sciences and Humanities*, Menlo Park, Addison-Wesley, CA, 1969.
- Hornby Pat ve Symon Gillian, "Tracer Studies", in Cassell, C., Symon, G. (Eds), *Qualitative Methods in Organisational Research: A Practical Guide*, Sage, 1994.

- Kabasakal Hayat ve Bodur Muzaffer, *Leadership, Values and Institutions: The Case of Turkey, Working Paper*, GLOBE (Global Leadership and Organizational Behavior Effectiveness) Project, Wharton Business School, Philadelphia, PA, 1997.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem (1996), *Özerk ve İlişkisel Benlik: Yeni Bir Sentez, Türk Psikoloji Dergisi*, 11, 1996, 36-44.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem (2000), *Kültürel Psikoloji: Kültür Bağlamında İnsan ve Aile*, İstanbul, Evrim Yayınevi, 2000.
- Kağıtçıbaşı Çiğdem, "Autonomy and Relatedness in Cultural Context: Implications for Self and Family", *Journal of Cross-Cultural Psychology*, Vol 36 No 4, 2005, 403-422.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem (2012), *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi*, Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kalat, James, *Introduction to Psychology*, Wadsworth Publishing, 8th Edition, 2008.
- Karakitapoğlu-Aygün Zahide, "Self, Identity, Emotional Well-Being Among Turkish University Students", *The Journal of Psychology*, Vol 138 No 5, 2004, 457-478.
- Kihlstrom John, ve Cantor Nancy, "Mental Representation of the Self". In L. Berkowitz (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology* (vol. 17, pp 48). New York: Academic Press, 1984.
- Kuhn Manfred ve McPartland Thomas, "An Empirical Investigation of Self-Attitudes", *American Sociological Review*, Vol 19 No 1, 1954, 68-76.
- Luborsky Mark, *Qualitative Research in Ageing Research*, Thousand Oaks, CA: Sage, 1994.
- Ma Vaunne ve Schoeneman Thomas, "Individualism versus Collectivism: A Comparison of Kenyan and American Self-concepts", *Basic and Applied Social Psychology*, Vol 19, 1997, 261-273.
- Madson Laura ve Trafimow David, "Gender Comparison in the Private, Collective and Allocentric Selves", *The Journal of Social Psychology*, Vol 141 No 4, 2001, 551-559
- Markus Hazel ve Kitayama Shinobu, "Culture and the Self: Implications for Cognition, Emotion and Motivation", *Psychological Review*, Vol 98 No 2, 1991, 224-253.
- Matsumoto David, "Culture and Self: An Empirical Assessment of Markus and Kitayama's Theory of Independent and Interdependent Self-Concepts", *Asian Journal of Social Psychology*, Vol 2, 1999, 298-310.
- Matsumoto David, "Individual and Cultural Differences in Status Differentiation: The Status Differentiation Scale", *Journal of Cross-Cultural Psychology*, Vol 38, 2007, 413-431.
- Oyserman Daphna, Coon Heather ve Kimmelmark Markus, "Rethinking Individualism and Collectivism: Evaluation of Theoretical Assumptions and Meta-Analyses", *Psychological Bulletin*, Vol 128 No 1, 2002, 3-72.
- Özdemir, Yalçın, "Ergenlik Döneminde Benlik Kurgusu Gelişiminin Anababanın Çocuk Yetiştirme Stilleri Açısından İncelenmesi", Basılmamış Doktora Tezi, 2009.

- Rattan Sukhjeet "Self, Culture and Anxious Experience", *J Adult Dev*, Vol 18, 2011, 28-36.
- Rees Anne ve Nicholson Nigel, "The Twenty Statement Test". In C. Cassell and G. Symon (Eds.), *Organizational Research Methods: A Practical Guide*. 1994, Thousand Oaks: Sage.
- Sargut Selami, *Kültürlerarası Farklılaşma ve Yönetim*, İmge Kitapevi, Ankara, 2001.
- Schwartz Shalom, "Universals in The Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries", in M. Zanna (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology*, Vol 25, pp.1-65, New York: Academic Press, 1992.
- Sherman Steve, Judd Charles ve Bernadette Park, "Social Cognition", *Annual Review of Psychology*, Vol 40, 1989, 281-326.
- Sparrow Paul ve Wu Pei-Chuan, "Does National Culture Really Matter?", *Employee Relations: The International Journal*, Vol 20 No 1, 1998, 25-56.
- Somech Anit, "The Independent and the Interdependent Selves: Different Meaning in Different Cultures", *International Journal of Intercultural Relations*, Vol 24, 2000, 161-172.
- Takan Yohtarō ve Osaka Eiko, "An Unsupported Common View: Comparing Japan and the U. S. on Individualism Collectivism", *Asian Journal of Social Psychology*, Vol 2, 1999, 311.
- Thomas David, Au Kevin, ve Ravlin Elizabeth, "Cultural Variation and The Psychological Contract", *Journal of Organizational Behavior*, Vol 24, 2003, 451-471.
- Triandis Harry, Bontempo Robert, Villareal Marcelo, Asai Masaaki ve Lucca Nydia, "Individualism and Collectivism: Cross-Cultural Perspectives on Self-ingroup Relationships", *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol 54, 1988, 323-338.
- Triandis Harry, "The Self and Social Behaviour in Differing Cultural Contexts", *Psychological Review*, 1989, 506-520.
- Triandis Harry, "Cross-cultural Studies of Individualism and Collectivism. In J. Berman (Ed.), *Nebraska Symposium on Motivation*, 1989 (pp. 41 - 133). Lincoln: University of Nebraska Press, 1990.
- Uskul Ayse, Hynie Michaela ve Lalonde Richard, "Interdependence as a Mediator Between Culture and Interpersonal Closeness for Euro-Canadians and Turks", *Journal of Cross-Cultural Psychology*, Vol 35 No 2, 2004, 174-191.
- Wasti Arzu ve Erdil Selin, "Bireycilik ve Toplulukçuluk Değerlerinin Ölçülmesi: Benlik Kurgusu ve Indcol Ölçeklerinin Türkçe Geçerlemesi", *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, Vol 7 No 1-2, 2007, 39-66.
- Yamagishi Toshio, Hashimoto Hirofumi ve Schug Joanna, "Preferences Versus Strategies as Explanations for Culture-Specific", *Behavior, Psychological Science*, Vol 16 No 6, 2008, 579-584.
- Yıldırım Engin, "Örgüt Kültürü ile İnsan Kaynakları Yönetimi Arasındaki İlişki Üzerine Kısa Bir Not", *Çalışma Yaşamında Dönüşümler-Örgütsel Bakış* edit. Aşkın Keser, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2005.